

לימודי דעת – תוכנית לימוד השולחן ערוך

רפואה והלכה

שעור 1

תוכניות יחודיות ללימוד ההלכה - הכנה למבחני הסמיכה.

לימודי רבנות * איסור והתר * אבלות * מקוואות * נדה * קידושין * שבת * עירובין

לימודי דיינות * דיינים * עדות * שכירות פועלים * נזקי שכנים * שותפין * הלוואה * גיטין

לפרטים נוספים : 03-6166340 או באתר: www.limd.co.il

מרכז לימודי דעת: רח' רבי עקיבא 164 בני ברק E-mail: limd@netvision.net.il

נושא השיעור: מי מבקר את החולה ובאיזה אופן יבקר

(סימן שפט סעיפים א – ז)

תוכן השיעור:

1. סעיפי השו"ע והרמ"א (כולל ציוני ש"ך וט"ז).
2. מתי מבקרים את החולה.
3. מי ילך לבקר את החולה.
4. כיצד ישב לפני החולה.
5. מתי מבקרים את החולה.
6. כיצד מבקשים על החולה רחמים.
7. נוסח התפילה על החולה.
8. על מה ידברו עם החולה המסוכן.
9. סיכום.

השיעור נכתב ע"י רב יצחק צבי אושינסקי (דיין)

סעיפי השו"ע והרמ"א (כולל ציוני ש"ך וט"ז):

שלה מתי מבקרין החולה ואיזה חולים מבקרין וכיצד מתפללין עליו.

ובו י' סעיפים.

א. מצוה לבקר חולים (א) הקרובים והחברים נכנסים מיד והרחוקים אחר ג' ימים ואם קפץ עליו החולי אלו ואלו נכנסים מיד.

ב. אפי' הגדול ילך לבקר הקטן ואפי' כמה פעמים ביום א אפי' (ב) בן גילו וכל המוסיף הרי זה משובח ובלבד שלא יטריח לו.

רמ"א: י"א דשונא יכול לילך לבקר חולה, ולא נראה לי כ' אלא לא יבקר חולה ולא ינחם אבל שהיא שונאו שלא יתקב ששמת לאידו ואינו לו אלא נער, כן נראה לי.

ג. המבקר את החולה לא ישב ע"ג מיטה ולא ע"ג כסא ולא ע"ג ספסל אלא מתעטף ויושב לפניו שהשכינה למעלה מראשותיו.

רמ"א: ודוקא כשהחולה שוכב על הארץ דהיושב גבוה ממנו אכל כששוכב על המיטה מותר לישב על כסא וספסל.

ד. אין מבקרין החולה בג' שעות ראשונות של יום מפני שכל חולה מיקל עליו חליו בבוקר ולא יחוש לבקש עליו רחמים ולא בג' שעות אחרונות של יום שאז מכביד עליו חליו ויתייאש מלבקש עליו רחמים.

רמ"א: (וכל שביקר ולא ביקש עליו רחמים לא קיים המנוה).

ה. כשמבקש עליו רחמים ג אם מבקש לפניו יכול לבקש (ג) בכל לשון שירצה ואם מבקש שלא בפניו לא יבקש (ד) אלא בלשון הקודש.

ו. יכלול אותו ד בתוך חולי ישראל שיאמר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל ובשבת אומר שבת היא מלזעוק ה ורפואה קרובה לבוא.

ז. אומרים לו שיתן דעתו על עניניו אם הלווה או הפקיד אצל אחרים או אחרים הלוו או הפקידו אצלו ואל יפחד מפני זה מהמוות.

ביאור הסעיפים

מתי מבקרים את החולה

מקורו של סעיף זה הוא במסכת שבת לב ע"א, שם מובא דינו של רב יצחק בריה דרב יהודה שיש לאדם לבקש רחמים שלא יחלה, שאם כבר חלה צריך להביא זכות להיפטר (להבריא).

במסכת סוטה יד ע"א כתוב שאם חלה אדם מצווה על כל אדם לבקרו. זאת נלמד מהקב"ה שביקר את אברהם בחוליו (לאחר מילתו), כמובא בבראשית יח, א, וכיון שאנו מצווים לדבוק במידותיו של הקב"ה, הרי שגם אנו מצווים לבקר חולים.

הגמרא בבבא מציעא (ל ע"ב) גם דורשת באסמכתא שהפסוק "והודעת להם את הדרך אשר ילכו בה" (שמות יח, כ), כוונתו למצות ביקור חולים (שמקיימים אותה ע"י הליכה – פרישה סימן זה).

עוד מוסיפה הגמרא בנדריים מ ע"א שזו מצוה גדולה לבקר את החולה, משום שהמבקר מבקש עליו רחמים ובכך מחייה אותו, וכן עושה לו את צרכיו שזקוק להם החולה.

כמסקנה מגמרא זו קובע הרמב"ן (בתורת האדם) שאם ביקר את החולה ולא ביקש עליו רחמים לא קיים מצוות בקור חולים.

ביחס לשאלה – מי בא לבקר את החולה ומתי באים לבקרו, במסכת שמחות ובירושלמי מובא שהקרובים למת באים לבקרו מיד כשחלה והרחוקים יותר ממנו (בקרבת משפחה) רק אחר ג' ימים, והחברים של המת דינם כקרובים. ואולם אם קפץ עליו החולי (נהיה חולה גמור בבת אחת), אזי גם הרחוקים יכנסו אליו מיד.

השו"ע בסעיף זה כותב שמצוה היא לבקר חולים וכן פוסק את הדין אחרון הנ"ל שהקרובים והחברים נכנסים מיד והרחוקים אחר ג' ימים ואם קפץ עליו החולי אלו ואלו נכנסים מיד.

בביאור הלכה זו והחילוק בין קרובי המשפחה לרחוקים כתה ה"ז (ס"ק א) בשם הב"ח שיש ענין לא להרע את מזלו של החולה ולא להטיל עליו שם של חולה, ולכן לא יפרסמו את הדבר בין הרחוקים, אבל חבריו וקרוביו שבכל מקרה מבקרים אותו תמיד, אין בזה כ"כ בעיה. אך כשקפץ עליו החולי, וממילא המזל הרע כבר בא, אז יכולים לבוא גם הרחוקים מיד.

מי ילך לבקר את החולה

מקורו של סעיף זה הוא במסכת נדרים לט ע"ב שאפי' גדול ילך לבקר את הקטן, כמו"כ יבקרנו אפי' כמה פעמים ביום.

הגמרא בבבא מציעא ל ע"ב מוסיפה שאפי' אם החולה הוא בן גילו של המבקר (נולדו במזל אחד – רש"י שם) שאז הוא נוטל אחד משישים מחוליו של החולה, בכ"ז חייב גם הוא לבקרו.

ומוסיף ספר הכלבו על כך (סי' קיב) שכל המוסיף בביקור חולים הרי זה משובח (שהרי כבר הובא שילך לבקר אפי' כמה פעמים ביום), ובלבד שלא יטריח את החולה.

רפואה והלכה סימן שפט סעיפים א-ז / שיעור 1

השו"ע בסעיף זה פסק את הנ"ל שאפי' הגדול ילך לבקר הקטן ואפי' כמה פעמים ביום, ואפי' בן גילו, וכל המוסיף הרי זה משובח ובלבד שלא יטריח לו.

שו"ע ורמ"א

הרמ"א בסעיף זה מוסיף את דינו של המהר"ל הכותב ששונא יכול לילך לבקר את שנואו החולה, וכותב על כך הרמ"א "ולא נראה לי, אלא לא יבקר חולה ולא ינחם אבל שהיא שונאו שלא יחשב ששמח לאידו ואינו לו אלא צער, כן נראה לי".

הט"ז רומז לשאלה – אם בן גילו של החולה נוטל א' משישים מחוליו, אזי אם יכנסו אליו 60 איש יוכל להבריא לגמרי? וע"ז בא ביאורו שכ"א נוטל אחד משישים ממה ששייר הקודם לו, וממילא א"א שכל 60 יטלו את מחלתו.

אודות דברי הרמ"א ששונא לא יבקר שנואו, עי' בש"ך המביא דברי הב"ח ששונא יכול ללוות את שנואו המת, דבזה אין חשש של שמחה לאיד, שהרי זהו סוף כל האדם (וכן צריך להוסיף שלשנואו לא נגרם מזה צער), אך לא ינחם את שנואו האבל. ומסיים שם שהכל לפי רמת השינאה ולפי דרגתם של השונאים.

כיצד ישב לפני החולה

מקורה של הלכה זו הוא בברייתא במסכת שבת יב ע"ב, שם מובא כי המבקר לא ישב ע"ג מיטה או כסא וספסל, אלא מתעטף ויושב לפני החולה, שהרי השכינה למראשותיו של החולה, שנאמר "ה' יסעדנו על ערש דוי" (תהילים מא).

סעיף ג

הר"ן מוסיף על הלכה זו שכל האיסור שעל המבקר לשבת ע"ג מקום גבוה זה רק כאשר החולה שוכב על הריצפה, אז הוא כביכול מעל השכינה, אך בחולה על מיטתו, אין איסור.

השו"ע בסעיף זה פוסק את דין הגמרא, שלא ישב ע"ג מקום גבוה כשמבקר את החולה, ואילו הרמ"א פה מביא את דברי הר"ן הנ"ל, שכשהחולה שוכב על המיטה מותר לשבת אצלו ע"ג כסא או ספסל.

שו"ע ורמ"א

יש לציין שבפירוש בית הלל (המובא על גליון השו"ע) כתב בשם הזוהר שאם המבקר יושב ממש למראשותיו של חולה אזי אפי' אם אינו גבוה מהחולה, אסור, דשם נמצאת השכינה.

מתי מבקרים את החולה

מקורו של סעיף זה הוא במסכת נדרים דף מ ע"א, שם מובא כי אין מבקרין את החולה בג' שעות ראשונות של יום מפני שכל חולה מיקל עליו חליו בבוקר ולא יחוש לבקש עליו רחמים, ולא בג' שעות אחרונות של יום שאז מכביד עליו חליו ויתייאש מלבקש עליו רחמים.

סעיף ד

הרמב"ם (כמובא בב"י) נתן טעם לכך שלא מבקרים בשעות אלו, משום שבאותם שעות הם מתעסקים בכל צרכי החולה.

השו"ע בסעיף זה פסק את הנ"ל מילה במילה, והרמ"א מוסיף שם שהסיבה שאין טעם לבקר בסוף היום "דמכביד עליו חליו ויתייאש מלבקש עליו רחמים", היא משום שמי שביקר חולה ולא ביקש עליו רחמים הרי זה לא קיים המצוה.

שו"ע ורמ"א

כיצד מבקש על החולה רחמים

מקורה של הלכה זו הוא ברמב"ן המתבסס על הגמרא בשבת יב ע"ב, שם מובא הלשון בו יש להתפלל על החולה, ומובא שם עד שאמנם לא ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית, משום שאין מלאכי השרת מבינים ארמית, אך על החולה אפשר להתפלל גם בארמית, שהרי הקב"ה למראשותיו, ואין זקוקים למלאכי השרת כדי לקבל את התפילה.

סעיף ה

הלכך כותב הרמב"ן שכשמבקש עליו רחמים, אם מבקש לפני החולה יכול לבקש בכל לשון שירצה, אך אם מבקש שלא בפניו, לא יבקש אלא בלשון הקודש כשאר תפילות יחיד (הנאמרות בלשון הקודש, ורק ציבור מתפללים בכל לשון שירצו).

הביאור הוא כנ"ל, שהרי כשמבקש שלא בפניו, אין הוא מול השכינה, ואז נזקק הוא למלאכי השרת, לכן מבקש דווקא בלשון הקודש.

השו"ע בסעיף זה פסק את דברי הרמב"ן הנ"ל ככתבם וכלשונם.

שו"ע

ועתה נעורר שאלה – האם רק ארמית אין מלאכי השרת מבינים, או דלמא כל לשון אינם מבינים חוץ מלשון הקודש? ה"ט"ז בס"ק ד דן בזה, וכתב שחלוקים בכך הרא"ש והרי"ף, כאשר הרי"ף סובר כצד א', ואילו הרא"ש סבר שרק לשון ארמית אינם מבינים.

וא"כ קשה על הטור, מדוע כתב שלא נגד החולה יתפלל רק בלשון הקודש, הרי לדעת אביו הרא"ש (שהטור אינו חולק עליו בד"כ) ניתן לבקש מהם גם בשאר לשונות חוץ מארמית?

ומשיב על כך ה"ט"ז שמכיון שהחולה זקוק לרחמים רבים, לכן יש לבקש שלא בפניו דווקא בלשון הקודש, כדי שיהני לכל השיטות (גם לרי"ף הנ"ל).

נוסח התפילה על החולה

מקורו של סעיף זה הוא במסכת שבת יב ע"א, שם מובא כי הנכנס לבקר את החולה בשבת אומר "שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא", ועוד כמה נוסחאות מובאות בדברי התנאים שם. **הרמב"ם** פסק כת"ק בגרסתו זו.

סעיף 1

הטור כותב שיכלול את החולה בתפילתו עם שאר חולי ישראל, ויאמר "המקום ירחם עליך בתוך חולי עמו ישראל", ובשבת יאמר "שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא", ויוסיף "ורחמיו מרובין ושבתו בשלום". תוספת זו הינה מדברי שבנא איש ירושלים המוזכר בגמרא שם והבין **הטור** שהוא בא לפרש את דברי ת"ק – ב"י).

השו"ע בסעיף זה פוסק כגירסת **הרמב"ם**, ולא כגירסת **הטור** וכותב כי יכלול אותו בתוך חולי ישראל שיאמר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל, ובשבת אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא (בלא התוספת שבטור).

שו"ע

ואולם **הש"ך** מציין כי בשו"ע באו"ח (סי' רפז) כן סיים השו"ע כגירסת **הטור** – "ורחמיו מרובים ושבתו בשלום", וכן פסק גם בב"ח.

על מה ידברו עם החולה המסוכן

מקורה של הלכה זו הוא במסכת שמחות שם כתוב כי אומרים לו "לא דברים (דיבורים) ממיתים ולא דברים מחיים" וממשיכים ואומרים לו שיתן דעתו על עניניו אם הלווה או הפקיד אצל אחרים או אחרים הלוו או הפקידו אצלו. ומנחמים אותו שלא יפחד מפני זה מהמוות (שלא יחשוב שצואה זו מקרבת אותו אל מותו).

סעיף 2

השו"ע בסעיף זה פסק כנ"ל.

לסיכום

- א. מצוה גדולה לבקר את החולה, משום שהמבקר מבקש עליו רחמים ובכך מחייה אותו, וכן עושה לו את צרכיו שזקוק להם החולה.
- ב. אם ביקר את החולה ולא ביקש עליו רחמים לא קיים מצוות בקור חולים.
- ג. הקרובים והחברים של החולה נכנסים אליו מיד כשחלה והרחוקים אחר ג' ימים, ואם קפץ עליו החולי אלו ואלו נכנסים מיד.
- ד. אפי' הגדול ילך לבקר הקטן ואפי' כמה פעמים ביום.
- ה. אפי' בן גילו שלוקח אחד משישים ממחלתו ילך לבקרו, וכל המוסיף הרי זה משובח ובלבד שלא יטריח את החולה.
- ו. חלוקים הפוסקים האם שונא ילך לבקר את שנואו החולה.
 - ז. שונא יכול ללוות את שנואו המת, אך לא ינחם את שנואו האבל.
 - ח. המבקר את החולה לא ישב ע"ג מיטה או כסא וספסל, אלא מתעטף ויושב לפני החולה.
 - ט. כל האיסור שעל המבקר לשבת ע"ג מקום גבוה זה רק כאשר החולה שוכב על הריצפה, אך בחולה על מיטתו אין איסור.
 - י. אין מבקרין את החולה בג' שעות ראשונות של היום ולא בג' שעות אחרונות של היום.
- יא. שכשמבקש על החולה רחמים, אם מבקש לפני החולה יכול לבקש בכל לשון שירצה, אך אם מבקש שלא בפניו, לא יבקש אלא בלשון הקודש.
- יב. כשמתפלל על החולה יכלול אותו בתוך חולי ישראל ויאמר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל.
- יג. בשבת אומר "שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא".
- יד. "א שבשבת יש להוסיף גם "ורחמיו מרובים ושבתו בשלום".
- טו. אומרים לחולה הקשה שיתן דעתו על עניניו אם הלווה או הפקיד אצל אחרים או אחרים הלוו או הפקידו אצלו. ומנחמים אותו שלא יפחד מפני זה מהמות.

